

Turinys

ŠVARUS VANDUO – GYVYBĖS PAGRINDAS	3
Kur vanduo, ten gyvybė	4
Vanduo. Antuanas de Sent-Egziuperi.....	4
Kas aš esu? Julius Keleras	5
Ieškom tyro vandenėlio. Kazys Saja	5
VANDUO GAMTOJE	7
Prieš lietų. Kazy Marukas	8
Lietus. Romas Sadauskas.....	8
Lietaus lašėlių daina. Aleksas Baltrūnas	8
Ką šneka lašai. Vygandas Račkaitis	9
Vandenų balsas. Joana Danutė Žilaitytė	9
Rūkas ir lietus. Jonas Tumas Vaižgantas	10
Garų debesėliai. Jonas Ambrukaitis.....	10
Prieš giedrą. Gediminas Isokas.....	10
Debesėlis. Zita Gaižauskaitė	11
Bus lietaus. Jonas Ambrukaitis	12
Audra. Vladas Dautartas	12
Čiuožykla. Martynas Vainilaitis	13
Ledonešis. Vygandas Račkaitis.....	13
Niūki diena. Rimantas Budrys.....	13
VANDENS TELKINIAI	15
Lietuvos upės. Zofija Sinkevičienė.....	16
Nemunas. Česlovas Kudaba.....	16
Nemunas. Joana Danutė Žilaitytė	16
Kryžiažodis „Lietuvos upės“	17
Gėlė ir upė. Pasaka	17
Lietuvos erai. Zofija Sinkevičienė	18
Žuvintas. Teofilis Zubavičius	19
Prie ežero. Algirdas Pocius	20
Jūra. Pagal „Vaikų enciklopedija“	20
Prie Baltijos jūros. Pranas Gailiūnas, Anzelmas Matutis.....	20
Pelkės. Zofija Sinkevičienė.....	21
Versmė. Vadas Dautartas.....	22
Šaltiniai	22
Tvenkinys. Julius Keleras	22
Šaltinėlis. Jonas Ambrukaitis	23
Didysis šaltinis. Teofilis Zubavičius.....	23
Šulinys. Leonardas Gutauskas	24
Oazės	24
VANDUO IR GYVŪNAI	25
Pelkių, upių ir ežerų gyventojai	26
Žuvinto gyventojai. Teofilis Zubavičius	26
Karetaitė. Teofilis Zubavičius	26
Antys Neryje. K.Marukas	27
Akvariumas. Algimantas Zurba	27

Karpis	28
Karpis. Pagal Juozą Virbicką	28
Karpis. Leonardas Gutauskas	29
Šapalas	30
Šapalas. Pagal Juozą Virbicką.....	30
Šapalas. Leonardas Gutauskas	31
Ešerys	32
Ešerys. Pagal Juozą Virbicką	32
Ešerio dygiai. Pasakėčia	33
Ešerys. Leonardas Gutauskas	33
Vėgėlė	34
Vėgėlė. Pagal Juozą Virbicką	34
Vėgėlė. Leonardas Gutauskas	35
Vėžys	36
Vėžio žirklys. Leonardas Gutauskas	36
Vėžys. Leonardas Gutauskas	37
Vėžio akys. Pasakėčia	37
Šamas	38
Šamas. Pagal Juozą Virbicką	38
Šamas. Leonardas Gutauskas	39
Lydeka	40
Lydeka. Pagal Juozą Virbicką	40
Lydekos pyktis. Sakmė.....	41
Lydeka. Leonardas Gutauskas	41
Ungurys	42
Ungurys. Pagal www.upese.lt	42
Paleista nepaparasta žuvis. Sakmė	43
Kirvaičių kaime. Sigitas Geda	43
Plekšnė	44
Plekšnė. Pagal www.upese.lt.....	44
Plekšnės snukis. Sakmė	45
Žuvų sargas. Sakmė.....	45
Upėtakis	46
Upėtakis. Pagal www.upese.lt.....	46
Lynas	47
Lynas. Pagal www.upese.lt.....	47
Išmintingi posakiai	48
JIE NEGALI BE VANDENS	49
Bebras	50
Bebrai. Juozas Sokas.....	50
Upinis bebras. Pagal „Vikipedią“	51
Delfinas	52
Delfinai	52
Delfinariumas.....	52
Delfinas, bangažuvė ir silkelė. Pasakėčia.....	53
Įdomūs faktai	53

Udra	54
Ūdra. Pagal Lietuvos Raudonąją knygą.....	54
Įdomūs faktai	55
Pingvinas	56
Pingvinas	56
Įdomūs faktai	56
Ruonis	57
Pilkasis ruonis	57
Ruonių globa	57
Varlė	58
Varlė	58
Didžioji kūdrinė varlė	58
Pievinė varlė	59
Įdomūs faktai	59
Varlė karalienė. Kostas Kubilinskas	59
Banginis	60
Banginis.....	60
VANDUO IR AUGALAI	61
Vandens lelija	62
Vandens lelija	62
Vandens lelija. Kazys Binkis	62
Ajeras	63
Ajeras.....	63
Ajera i. Janina Degutytė	63
Švendras	64
Švendras	64
Lūgnė	65
Lūgnė.....	65
Lūgnė. Janina Degutytė	65
Nendrė	66
Nendrė.....	66
Nendrė ir alyvmedis. Pasakėčia	67
Vanduo	68
Vandens augalai	68
Kambarinių augalų laistymas	68
PRIE VANDENS	69
Meškero tojas. Kazys Binkis	70
Žvejai karpininkai. Pagal žurnalą „Savaitė“	70
Draugelis Mikutį išgelbėjo. Jonas Tumas Vaižgantas.....	70
Raiteliai. Jonas Ambrukaitis.....	71
Ar mėgstate maudytis?	72
Ar mėgstate irstyti valtimi?	72

Kur vanduo, ten gyvybė

Mūsų planetoje yra daug vandens. Sniegas, ledas – taip pat vanduo, tik nebe skystas, o kietas. Atmosferoje pilna vandens garų. Visa gyvoji gamta – augalai ir gyvūnai – žūtų be vandens. Vanduo visada buvo laikomas gyvybės šaltiniu: kur yra vandens, ten yra gyvybė.

Suaugusio žmogaus organizme yra net 70 proc. vandens. Vanduo yra pagrindinė kraujo sudedamoji dalis. Be vandens neapsieitų mūsų ląstelės. Jis padeda pasisavinti vitaminus ir mineralines medžiagas iš maisto, pašalina nuodingus organizmo teršalus.

Vandenį būtina gerti kasdien. Per parą vienam žmogui rekomenduojama išgerti apie 2 litrus vandens. Žmogaus organizmas nepakenčia vandens trūkumo: netekęs 1–1,5 litro vandens, žmogus pradeda jausti troškulį, ima svaigti galva, darosi silpna. Kai žmogus vartoja per daug vandens, atsiranda kiti negalavimai: teka seilės, pykina, skauda galvą, sutrinka judesių koordinacija.

Mįslė

- Ir dangumi skraido,
Ir žeme šliaužioja,
Ir po žeme landžioja.*

Antuanas de Sent-Egziuperi

Vanduo

Ar mėgstame žiūrėti į vinguriuojančią upę, ežero ramų paviršių, jūros platybes ar mažus lietaus karoliukus, blizgančius saulėje? Kai klausomės lietaus barbenimo, bangų ošimo, upeliuko čiurlenimo, krioklio galingo šniokštimo, norime užsimerkti ir visa esybe pajusti, kaip mus užvaldo vaizdai, garsai, kaip visa tai veikia mūsų jausmus, vaizduotę.

Šapalas

Šapalas

Šapalo kūnas apvalus, nugara tamsiai žalia arba juosva. Šonai balti arba juosvi. Galva stora ir plati. Žiotys didelės. Akys geltonos, su šviesiai ruda dėmele. Žvynai stambūs.

Gyvena švariose upėse su smėlėtu dugnu. Dažni Žeimenoje, Merkyje, Šventojoje, Neryje, Nemune. Greitai auga upėtakiams skirtuose tvenkiniuose.

Žvejai mėgėjai šapalus gaudo, naudodami jaukui vabzdžius ir jų lervas.

Pagal Juozą Virbicką

Šapalų maistas

Šapalas – stipri ir graži karpinių šeimos žuvis, gyvenanti sraunesnėse upėse.

Šapalų maistas labai įvairus – juos galima vadinti visavalgėmis žuvimis. Jauni šapalai daugiausiai minta dumbliais, vabzdžiais įkritusiais į vandenį, jų lervomis. Vasarą suaugę šapalai valgo vėžiagyvius, augalus,

moliuskus; pavasarį šapalų racionas pasipildo sliėkais, karkvabaliais ir kitais vabzdžiais. Rudenį stambūs šapalai daugiausiai minta varlėmis, smulkiomis žuvimis, ypač gružliais. Kartais jų grobiu tampa smulkūs žinduoliai – pelės, kirstukai ir kt., taip pat patekę į vandenį smulkūs paukščiukai.

Pagal <http://www.upese.lt/>

Leonardas Gutauskas

Šapalas

Raudonasis sparnais
Sklendžia srovelėj,
Geltonas akis pastatęs.

Žiogas smuikuoja
Prie pat upelės,
O po krantu šapalas tūno.

Ne šiaip sau tūno,
Ne šiaip sau snaudžia –
Tykoja paiko žiogelio.

Užduotėlės

1. *Kaip atrodo šapalo galva ir akys?*
2. *Kodėl šapalą galima vadinti visavalge žuvimi?*

Ūdra

Ūdra

Ūdra yra ilgo, aptakaus, labai lankstaus kūno plėšrus žvėrelis. Gyvena prie vandens. Puikiai plaukioja ir nardo. Po vandeniui, neįkvėpusi oro, ūdra gali nuplaukti iki 400 m, kartais išvysto net 11 – 14 kilometrų per valandą greitį. Slepiasi urvuose, nevengia bebrų kaimynystės. Minta žuvimis. Ūdros paplitusios prie daugelio vandens telkinių, ypač miškingose vietovėse. Savo gyvenamojoje teritorijoje ūdra turi vieną nuolatinį urvą ir keletą laikinų slėptuvių po medžių šaknimis.

Seniau ūdra buvo įrašyta į Lietuvos Raudonąją knygą. Tai reiškia, kad ji buvo ypač saugoma ir globojama kaip reta ir pažeidžiama gyvūnų rūšis. Naujausiame saugomų gyvūnų sąrašė ūdros nėra.

Pagal Lietuvos Raudonąją knygą

Vandens lelija

Vandens lelija

Viena seniausių Europoje ir bene labiausiai Lietuvoje paplitusi vandens lelijų veislė, išauginanti didelius rausvus žiedus. Vidiniai žiedlapiai beveik balti, išoriniai švelniai rausvi.

Kazys Binkis

Vandens lelija

Mauruoto liekno viduryje
Baltesnė už balčiausį sniegą
Pražydo kažkuomet lelija,
Mauruoto liekno viduryje...
Ar šviečia saulė jai, ar lyja, –
Ji vis sapnuos paskendus miega –
Mauruoto liekno viduryje,
Baltesnė už balčiausį sniegą.